

ISSN: 2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

ВЕСТНИК ЮРИСТА * LAWYER HERALD

ҲУҚУҚИЙ, ИЖТИМОИЙ, ИЛМИЙ-АМАЛИЙ ЖУРНАЛ

CYBERLENINKA

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

ISSN 2181-9416
Doi Journal 10.26739/2181-9416

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ

3 СОН, 3 ЖИЛД

ВЕСТНИК ЮРИСТА

НОМЕР 3, ВЫПУСК 3

LAWYER HERALD

VOLUME 3, ISSUE 3

TOSHKENT-2023

Мундарижа

ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ

1. ХОДЖАЕВ Бахшилло Камолович ҲУҚУҚ УСТУВОРЛИГИ ИНДЕКСИДА ЎЗБЕКИСТОННИНГ ЎРНИНИ ЯХШИЛАШ МАСАЛАЛАРИ	8
2. СОДИКОВ Акмал Шавкат ўғли НОРМА ИЖОДҚОРЛИГИ ЖАРАЁНИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШНИНГ ИСТИҚБОЛЛИ ЙЎНАЛИШЛАРИ	13

КОНСТИТУЦИЯВИЙ ҲУҚУҚ. МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ. МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ

3. УМИДУЛЛАЕВ Қаҳрамон Усманович ИЖРО ЭТУВЧИ ҲОКИМИЯТ ОРГАНЛАРИ ФАОЛИЯТИНИ БАҲОЛАШ БОРАСИДАГИ КАМЧИЛИКЛАР ТАҲЛИЛИ	20
--	----

ҲУҚУҚРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРҚОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ

4. ОКЮЛОВ Омонбой, ЮЛДАШЕВ Жаҳонгир Иномович ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИДА ХУСУСИЙ МУЛК ҲУҚУҚИНИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ БОРАСИДА АМАЛГА ОШИРИЛГАН САМАРАЛИ ИСЛОҲОТЛАР (ҚОНУНЧИЛИК ТАҲЛИЛИ ВА МАВЖУД МУАММОЛАР)	27
5. ТИЛЛАБОЕВ Шохрухбек Мирзатиллаевич, ОСОБЕННОСТИ НАРУШЕНИЙ АВТОРСКИХ ПРАВ НА ОНЛАЙН ПЛАТФОРМАХ.....	39
6. ERKINOV Bekzod THE PROCEDURE FOR REGULATING A FRANCHISE AGREEMENT (COMPLEX BUSINESS LICENSE) IN THE USA AND OTHER COUNTRIES	44

ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ. КРИМИНАЛИСТИКА, ТЕЗҚОР-ҚИДИРУВ ҲУҚУҚ ВА СУД ЭКСПЕРТИЗАСИ

7. УМАРХОНОВ Азизхон Шарипхонович РИВОЖЛАНГАН ХОРИЖ ДАВЛАТЛАРИ ЖИНОЯТ ПРОЦЕССИ ИШТИРОКЧИЛАРИНИНГ ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ БЎЙИЧА ТАЖРИБАСИ	49
8. БАРАКАЕВ Лазизжон Отақулович ТАФТИШ ТАЙИНЛАШ ВА ЎТКАЗИШНИНГ ПРОЦЕССУАЛ ТАРТИБИ ВА УНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	56
9. ИМОМНАЗАРОВ Алишер Хасанович КЎЗДАН КЕЧИРИШ ТЕРГОВ ҲАРАКАТИНИ ЎТКАЗИШНИНГ ПРОЦЕССУАЛ ЖИҲАТЛАРИ	63

ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ВА ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ

10. РАСУЛОВ Журабек Абдусамиевич ХАЛҚАРО ҲУҚУҚ ДОКТРИНАСИДА ЭРКИН ҲАРАКАТЛАНИШ ҲУҚУҚИ ВА ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ МАСАЛАЛАРИ.....	78
---	----

11. РАХМАНОВ Шухрат Наимович СРАВНИТЕЛЬНО-ПРАВОВОЙ АНАЛИЗ ДОГОВОРНЫХ ИСТОЧНИКОВ ПО ОБЕСПЕЧЕНИЮ БЕЗОПАСНОСТИ ПЕРСОНАЛА МЕЖДУНАРОДНЫХ ОРГАНИЗАЦИЙ.....	88
12. ЮНУСОВ Ҳайдарали МУРОЖААТ ҚИЛИШ ҲУҚУҚИНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ ВА ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ	95
13. МАҲАМАТОВ Махмуд ХОДИМЛАР ВА ИШ БЕРУВЧИЛАР ВАКИЛЛИГИНИ ХАЛҚАРО ВА МИЛЛИЙ ДАРАЖАДА ТАРТИБГА СОЛИНИШИ.....	102
14. САИДОВ Олим Чорикулович ЖАЗО ЎТАШНИ ДАВОМ ЭТТИРИШ УЧУН ФУҚАРОСИ БЎЛГАН ДАВЛАТГА МАҲКУМЛАРНИ ТОПШИРИШНИ РАД ЭТИШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ	109
15. МИРУКТАМОВА Феруза Лутфуллаевна АХБОРОТ АСРИДА БОЛА ҲУҚУҚЛАРИ ВА ХАВФСИЗЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШНИНГ ҲУҚУҚИЙ МАСАЛАЛАРИ.....	115
16. VALIJONOV Daler Dilshodovich KORRUPSIYAGA QARSHI KURASHISHDA XALQARO NAMKORLIKNING AYRIM MASALALARI.....	122
17. РАСБЕРГЕНОВА Сарбиназ Алишеровна РЕАЛИЗАЦИЯ НОРМ МЕЖДУНАРОДНОГО ЭКОЛОГИЧЕСКОГО ПРАВА В НАЦИОНАЛЬНОЙ ПРАВОВОЙ СИСТЕМЕ	129
18. СУЛАЙМАНОВ Одилжон Раббимович ЎЗБЕКИСТОНДА ИНСОННИНГ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ ТАЪМИНЛАШ ДАВЛАТНИНГ ОЛИЙ МАҚСАДИДИР	137
19. РАХМАНОВ Абдумухтор Режжаббаевич ПРАВА ЧЕЛОВЕКА И СТАТУС ЛИЧНОСТИ В ИСЛАМСКОМ ПРАВЕ	145

ЮРИСТ АХБОРОТНОМАСИ ВЕСТНИК ЮРИСТА LAWYER HERALD

ЮНУСОВ Ҳайдарали

Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси Давлат ва ҳуқуқ
институти илмий ходими, юридик фанлар номзод
E-mail: yunusovkm@gmail.com

МУРОЖААТ ҚИЛИШ ҲУҚУҚИНИНГ КОНСТИТУЦИЯВИЙ ВА ХАЛҚАРО-ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

For citation (иқтибос келтириш учун, для цитирования): ЮНУСОВ Ҳ. Мурожаат қилиш ҳуқуқининг конституциявий ва халқаро-ҳуқуқий асослари // Юрист ахборотномаси – Вестник юриста – Lawyer herald. № 3 (2023) Б. 95-108.

3 (2023) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9416-2023-3-12>

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола инсоннинг мурожаат қилиш ҳуқуқи масаласига бағишланган. Унда мурожаат қилиш ҳуқуқининг аҳамияти, объектлари ва субъектлари, уни амалга ошириш шакллари, усуллари, кафолатлари ва тартиб таомилларига оид конституциявий ҳолатлар ёритилган. Хорижий мамлакатлар конституцияларидаги ўхшаш ҳолатлар умумлаштирилган, фарқли жиҳатлар ажратиб кўрсатилган. Шунингдек, муаллиф томонидан халқаро ташкилотлар органларига мурожаат қилишнинг конституциявий асослари кўрсатилган ҳамда унинг Ўзбекистон учун аҳамияти очиқ берилган.

Калит сўзлар: инсон ҳуқуқлари, конституция, мурожаат қилиш ҳуқуқи, петиция, ариза, таклиф, шикоят, давлат органи, мансабдор шахс, омбудсман, кафолат, халқаро ташкилот, халқаро орган.

ЮНУСОВ Ҳайдарали

Старший научный сотрудник Института государства и права
Академии наук Республики Узбекистан, кандидат юридических наук
E-mail: yunusovkm@gmail.com

КОНСТИТУЦИОННЫЕ И МЕЖДУНАРОДНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ПРАВО НА ОБРАЩЕНИЕ

АННОТАЦИЯ

Данная статья посвящена вопросу о праве на обращение. Описаны значение, объекты и субъекты право на обращение, формы, методы, гарантии и порядок его реализации. Проанализированы данные аспекты в конституциях зарубежных стран, выделены их отличительные черты. Также, автор описывает конституционные основы обращения в международные организации и раскрывает их значение для Узбекистана.

Ключевые слова: права человека, конституция, право на обращение, петиция, заявление, предложение, жалоба, государственный орган, должностное лицо, омбудсман, международная организация, международный орган.

CONSTITUTIONAL AND INTERNATIONAL-LEGAL FOUNDATIONS OF THE RIGHT TO PETITION

ANNOTATION

This article is devoted to the issue of a human right to petition. It describes the importance, objects and subjects of the right to petition, the forms, methods, guarantees and procedures for its realization. Similar situations in the constitutions of foreign countries are summarized, different aspects are highlighted. Also, the author describes the constitutional basis of applying to the bodies of international organizations and reveals its importance for Uzbekistan.

Keywords: human rights, constitution, right of petition, application, proposal, complaint, state body, official, ombudsman, guarantee, international organization, international body.

Асосий қонунларда қайд этиладиган инсон ҳуқуқлари орасида шундай ҳуқуқлар мавжудки, уларнинг таъминланиши ҳар қандай ҳуқуқий тизимнинг ишлаш даражаси ва самарадорлигини белгилаб беради. Бу каби ҳуқуқларга мисол сифатида мурожаат қилиш ҳуқуқини келтириш мумкин. Мазкур ҳуқуқ, ўз табиатига кўра, инсон ҳуқуқларининг биринчи авлоди – сиёсий ва фуқаролик ҳуқуқлари туркумига киради. Мурожаат қилиш ҳуқуқининг ўзига хос хусусияти шундаки, унинг ўзи асосий инсон ҳуқуқларидан бири ҳисобланса-да, шу билан бирга, инсоннинг бошқа ҳуқуқларини ҳимоя қилиш воситаси сифатида ҳам намоён бўлади. Бошқача қилиб айтганда, мурожаат қилиш ҳуқуқи инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи ҳуқуқдир.

Мурожаат қилиш ҳуқуқи асосида давлат идоралари ва фуқаролик жамияти тузилмаларининг эътибори муайян бир ижтимоий аҳамиятга молик масалага қаратилади ёки шу йўсинда инсон ҳуқуқларининг ҳимояси талаб қилинади. Мурожаатларнинг кўриб чиқиш кафолатини таъминлаш мақсадида қонунчилик ҳужжатларида муайян тартиб ва қонуний муддатлар белгиланган бўлиб, барча давлат идоралари ва мансабдор шахсларнинг уларга риоя этиши мажбурийдир.

Ҳуқуқий амалиётда мурожаат қилиш ҳуқуқи икки хил маънога эга: *биринчидан*, у шахснинг давлат ва жамият ишларидаги иштирокини ифода этади. Бунда исталган шахс давлат ва жамият ҳаётига оид маълум бир таклиф ва тавсияни кўриб чиқиш учун давлат органларига мурожаат қилади;

иккинчидан, у қонун томонидан белгиланган ҳуқуқ ва эркинликларни ҳимоя қилиш воситаси сифатида намоён бўлади. Бу каби мурожаатлар асосида инсонлар ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ёки бузилган ҳуқуқларини тиклаш мақсадида судлов ва носудлов органларига юзланадилар.

Мурожаат қилиш ҳуқуқи давлат ва шахс ўртасидаги муносабатларни мустаҳкамлайди ҳамда давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг фаолияти устидан жамоатчилик назоратини ўрнатишга хизмат қилади.

Умумлаштириб айтганда, мурожаат қилиш ҳуқуқининг аҳамияти қуйидагиларда намоён бўлади:

биринчидан, мазкур ҳуқуқ давлат ва шахс ўртасидаги муносабатларни тартибга солишнинг фаол ва манзилли шаклидир. Инсоннинг мурожаат қилиш ҳуқуқи одатий, пасив ёки маргинал ҳуқуқий хулқ-атвордан фарқли ўлароқ, унинг фаол ҳуқуқий хулқ-атвори бўлиб, қўшимча вақт, куч-ғайрат, саъй-ҳаракат, баъзан эса моддий маблағлар сарфлаш орқали муайян бир мақсадга йўналтирилган, ташаббусга асосланган қонуний фаолиятидир. Ёки бошқача қилиб айтганда, мурожаат қилиш ҳуқуқи бу – субъектларнинг ҳуқуқ нормаларига мос келадиган, юридик оқибатларни келтириб чиқарадиган,

ижтимоий фойдали аҳамиятга эга бўлган, онгли равишдаги хатти-ҳаракати ҳисобланади. Бунинг натижасида давлат ва шахс ўртасидаги муносабатларни ҳуқуқий тартибга солиш осонлашади, улар ўртасида мустаҳкам алоқа кўприги барпо этилади, ижтимоий шерикчилик асослари мустаҳкамланади;

иккинчидан, инсонларнинг мурожаат қилиш ҳуқуқи давлат ва жамият ҳаётида индивидларнинг ижтимоий фаоллигини кўрсатувчи ўзига хос ижтимоий барометрдир. Шахс фаоллиги жамият ва давлат фаоллигини келтириб чиқаради, жараёнлар узлуксизлигини таъминлайди. Акс ҳолда, “инерт” жамият ва самарасиз давлат бошқаруви юзага келади. Мурожаат қилиш ҳуқуқи фуқароларда ташаббускорлик руҳини тарбиялайди. Инсон ҳуқуқлари соҳасида давлат ва фуқаролик жамияти институтларининг фаоллигини талаб қилади, зарурий ислоҳотларни амалга оширишга ундайди;

учинчидан, мурожаат қилиш ҳуқуқи ижтимоий шаффоқликни таъминлаш воситадир. Давлат ва жамият бошқарувида, хусусан, инсон ҳуқуқлари соҳасида яшириниб ётган камчиликларни кўтариб чиқади, уларнинг “иситмасини ошкор этади”.

Халқаро ва хорижий тажрибаларга назар ташласак, мурожаат қилиш ҳуқуқи илғор хорижий мамлакатларнинг конституцияларида аллақачон ўз аксини топганлигини кўрамиз. Германия, Франция, Япония ва бошқа бир қатор ривожланган давлатларнинг конституцияларида инсонларнинг ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш борасида мурожаат қилиш ҳуқуқи мустаҳкамлаб қўйилган. Хусусан, Франциянинг 1958 йил 4 октябрда қабул қилинган V Республика конституциясининг 68-2-моддасида Ҳукумат аъзосининг ўз вазифаларини бажаришда содир этган жинояти ёки ҳуқуқбузарлигидан ўзини жабрланувчи деб ҳисоблаган ҳар қандай шахс текширув комиссиясига шикоят билан мурожаат қилиши мумкинлиги қайд этилган. 71-1-моддада эса давлат хизмати ёки бирор давлат органи фаолияти натижасида ўзини жабрланувчи деб ҳисоблаган ҳар қандай шахснинг Ҳуқуқлар ҳимоячиси (Defenseur des droits)га мурожаат қилиш ҳуқуқи кафолатланган [1].

Германия Федератив Республикасининг 1949 йил 8 майда қабул қилинган ва 23 майда кучга кирган Асосий қонунининг 17-моддаси мурожаат этиш ҳуқуқига бағишланган: “Ҳар ким яқка тартибда ёки бошқа шахслар билан биргаликда ваколатли органларга ёки халқ вакилликка ёзма равишда илтимослар ёки шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эгадир” [2].

1947 йил 3 майда кучга кирган Япония конституциясининг 16-моддасида ҳар ким зарарни қоплаш, давлат мансабдор шахсларини лавозимидан четлатиш, қонунларни, фармонларни ёки кўрсатмаларни тўғрилаш, киритиш ёки бекор қилиш ҳамда бошқа масалалар бўйича тинч петиция билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга эканлиги баён этилган [3].

Европа Иттифоқининг амалдаги асосий таъсис ҳужжати Европа Иттифоқи тўғрисидаги Лиссабон шартномасининг 17-22-моддаларида фуқароларнинг эркин ҳаракатланиш ва ўтроқлашиш ҳуқуқи, сайлаш ва сайланиш ҳуқуқи, дипломатик ва консуллик ҳимояси ҳуқуқи, Европа Парламенти ва Иттифоқнинг бошқа институтларига мурожаат қилиш ҳуқуқи ва бошқа ҳуқуқлари ўз ифодасини топган [4].

Европа Иттифоқининг Асосий ҳуқуқлар бўйича хартиясининг V бўлим (“Фуқаролик ҳуқуқлари”) 41-44-моддалари эса фуқаролар, резидентлар, Европа Иттифоқи ҳудудида рўйхатдан ўтган жисмоний ва юридик шахсларнинг Европа институтларига мурожаат қилиш ҳуқуқи, жумладан, Европа Парламенти депутатлари ва Европа Омбудсменига шикоятлар йўллаш ҳуқуқини кафолатлайди [5].

Илғор хорижий тажрибалардан келиб чиққан ҳолда *2023 йил 30 апрель кuni ўтказилган Ўзбекистон Республикаси референдумида умумхалқ овоз бериш орқали қабул қилинган ва 2023 йил 1 майда кучга кирган Ўзбекистоннинг янги таҳрирдаги Конституциясида инсоннинг мурожаат қилиш ҳуқуқ янада мустаҳкам ўрин олди, унинг кафолати янги механизмлар билан кучайтирилди. Хусусан, унинг 40-моддасига мувофиқ “Ҳар ким бевосита ўзи ва бошқалар билан биргаликда давлат органларига*

ҳамда ташкилотларига, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига, мансабдор шахсларга ёки халқ вакилларига аризалар, таклифлар ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга. Аризалар, таклифлар ва шикоятлар қонунда белгиланган тартибда ва муддатларда кўриб чиқилиши шарт” [6].

1992 йилда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 35-моддасида ҳам ҳар бир шахснинг бевосита ўзи ва бошқалар билан биргаликда ваколатли давлат органларига, муассасаларига ёки халқ вакилларига ариза, таклиф ва шикоятлар билан мурожаат қилиш ҳуқуқига эга эканлиги қайд этиб қўйилган эди [7]. Бу борада киритилган ўзгартиришлар шундан иборатки, эндиликда, янгиланган Конституциянинг 40-моддасига биноан инсонларнинг мурожаати йўлланадиган масъул субъектлар доирасига фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ва мансабдор шахслар ҳам киритди. Инсон ҳуқуқлари соҳасида жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари учун бевосита масъул бўлган миллий институтларга биринчи марта конституциявий мақом берилди. Янги таҳрирдаги Конституциянинг 56-моддасига мувофиқ “Инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтлар инсон ҳуқуқларива эркинликларини ҳимоя қилишнинг мавжуд шакллари ҳамда воситаларини тўлдиради, фуқаролик жамиятини ривожлантиришга ва инсон ҳуқуқлари маданиятини юксалтиришга кўмаклашади. Давлат инсон ҳуқуқлари бўйича миллий институтлар фаолиятини ташкил этиш учун шарт-шароитлар яратади” [6].

Конституциявий нормалар билан бир қаторда, мамлакатимизда мурожаат қилиш ҳуқуқи билан боғлиқ муносабатлар “Фуқароларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги, “Фуқароларнинг ҳуқуқлари ва эркинликларини бузадиган хатти-ҳаракатлар ва қарорлар устидан судга шикоят қилиш тўғрисида”ги, “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги каби қонунлар билан тартибга солиб келинади.

Айниқса, Ўзбекистон Республикасининг “Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида”ги 2017 йил 11 сентябрдаги ЎРҚ-445-сон Қонуни жисмоний шахслар билан бир қаторда юридик шахсларнинг мурожаатларини кўриб чиқиш, мурожаат қилишда замонавий ахборот воситаларидан фойдаланиш, мурожаатларни кўриб чиқиш муддатларини қисқартиришга оид бир қатор янги нормалар билан бойитилди [8]. Эндиликда мазкур қонунларга янгиланган Конституциянинг руҳи ва мазмун-моҳиятини сингдириш талаб этилади.

Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги халқаро стандартларга мувофиқ, ҳар бир инсон ўз ҳуқуқини ҳимоя қилиш ёки бузилган ҳуқуқларини тиклаш учун нафақат давлат идоралари ва мансабдор шахсларга, балки халқаро ташкилотларнинг органларига ҳам мурожаат қилиш ҳуқуқига эга. Ҳар кимнинг ҳуқуқ ва эркинликларни ҳимоя қилувчи халқаро органларга мурожаат қилиш ҳуқуқи инсон ҳуқуқлари соҳасидаги нуфузли халқаро ҳужжатларда дарж қилинган ва халқаро стандартга айланган. Инсон ҳуқуқлари умумжаҳон Декларацияси (1948 йил), Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро Пакт ва унинг I Факультатив Протоколи (1966 йил), Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро Пакт (1966 йил), Ирқий камситишнинг барча шакллари тугатиш тўғрисидаги халқаро Конвенция (1965), Аёлларга нисбатан барча шаклдаги камситишларга барҳам бериш тўғрисидаги Конвенция (1979), Қийноқ ҳамда муомала ва жазолашнинг шафқатсиз, ғайриинсоний ёки қадр-қимматни камситувчи турларига қарши Конвенция (1984), Бола ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция (1989), Меҳнаткаш-мигрантлар ва улар оилалари аъзоларининг ҳуқуқларини ҳимоя қилиш бўйича Конвенция (1990), Ногиронлиги бор шахсларнинг ҳуқуқлари тўғрисидаги конвенция ва унинг Факультатив Протоколи (2006), Барча инсонларни ўз эркига зид тарзда бедарак йўқолишдан ҳимоя қилиш тўғрисидаги халқаро Конвенция (2006) шулар жумласидандир.

Мазкур ҳужжатларда нафақат инсонларнинг мурожаат қилиш ҳуқуқи эътироф этилган, балки мурожаатларни кўриб чиқишнинг аниқ механизмлари ва тартиб-таомиллари ҳам белгиланган. Хусусан, 1966 йилда БМТ Бош Ассамблеяси томонидан қабул қиланган Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлар тўғрисидаги халқаро Пактнинг

28-моддасига мувофиқ 18 кишидан иборат Инсон ҳуқуқлари бўйича қўмита таъсис этилган. Пактнинг IV қисми (28-45-моддалар) ва унинг I Факультатив протоколи мазкур қўмитанинг мақоми, ташкилий тузилмаси, ваколатлари ва фаолиятининг асосий қоидаларини баён қилади [9]. Факультатив протоколнинг биринчи моддасига биноан Пактда иштирок этувчи давлатлар Протокол қатнашчилари бўлиб, улар Инсон ҳуқуқлари бўйича қўмита ваколатини тан олади [10]. Протоколга мувофиқ ўз ҳуқуқлари бузилган ҳолларда алоҳида шахслар, ўз давлатлари устидан Қўмитага мурожаат қилишлари мумкин. Қўмита ўзининг ёпиқ мажлисларида алоҳида шахслардан ҳамда манфаатдор давлатлардан келган ёзма ахборотларни ўрганиб чиқиб, ўз мулоҳазасини ишлаб чиқади ҳамда уни алоҳида шахсларга ва давлатларга йўллайди. Бу соҳада қилинган ишлар бўйича қисқача ахборот ҳар йили Иқтисодий ва Ижтимоий Кенгаш маърузаси орқали Бош Ассамблеяга тақдим этилади.

Илғор хорижий тажриба ва халқаро стандартлардан келиб чиқиб, **Ўзбекистоннинг янгиланган Конституциясида биринчи марта фуқароларнинг инсон ҳуқуқлари соҳасидаги халқаро органларга мурожаат қилиш ҳуқуқи эътироф этилди.** Янгиланган Конституциянинг 55-моддасига мувофиқ “Ҳар ким Ўзбекистон Республикасининг қонунчилигига ва халқаро шартномаларига мувофиқ, агар давлатнинг ҳуқуқий ҳимояга доир барча ички воситаларидан фойдаланиб бўлинган бўлса, инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилувчи халқаро органларга мурожаат этишга ҳақли” [6].

Бунинг маъноси шуки, мамлакатимизда доимий истиқомат қилаётган ёки вақтинча бўлиб турган ҳар бир шахс Ўзбекистон ратификация қилган инсон ҳуқуқлари соҳасидаги асосий шартномаларда белгилаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш ёки бузилган ҳуқуқларини тиклаш мақсадида халқаро ташкилотларнинг инсон ҳуқуқларига ихтисослашган органларига, хусусан, Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг шартномавий қўмиталарига мурожаат қилиши мумкин. БМТ доирасида ташкил этилган Инсон ҳуқуқлари бўйича қўмита, Иқтисодий, ижтимоий ва маданий ҳуқуқлар бўйича қўмита, Ирқий камситишларнинг барча шаклларида барҳам бериш бўйича қўмита, Аёлларга нисбатан барча шаклдаги камситишларга барҳам бериш бўйича қўмита, Қийноқларга қарши қўмита, Бола ҳуқуқлари бўйича қўмита, Ногиронлиги бор шахсларнинг ҳуқуқлари бўйича қўмита, Ўз эркига зид тарзда бедарак йўқолишдан ҳимоя қилиш қўмитаси, Меҳнат мигрантлари ҳуқуқлари бўйича қўмита, Қийноқларга қарши кичик қўмита шулар жумласидандир. Булардан ташқари, ҳар ким махсус процедуралар орқали БМТ Бош Ассамблеясининг Учинчи қўмитаси (Third Committee of the UN General Assembly) [11] ва Бош Ассамблея ҳузуридаги Миллатлар Ташкилотининг Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгаши (UN Human Rights Council)га ҳам мурожаат қилиш ҳуқуқига эга [12].

Ҳақиқатни тан олиш лозимки, мамлакатимизда шу пайтгача инсонларнинг халқаро ташкилотлар ва уларнинг органларига мурожаат қилиш ҳуқуқи ҳеч қайси миллий қонунчилик ҳужжатида белгилаб қўйилмаган эди. **Мазкур ҳуқуқнинг янгиланган Конституцияга киритилиши фуқароларнинг мурожаатлари билан ишлаш тизимини такомиллаштиришда муҳим инқилобий аҳамият касб этади.**

Биринчидан, инсонлар ўз ҳуқуқларини ҳимоя қилиш ёки бузилган ҳуқуқларини тиклаш соҳасида ўзларида янада кўпроқ ишонч ҳосил қиладилар, улар олдингидан ҳам кўпроқ ва яхшироқ ҳимояланганлигини ҳис қила бошлайдилар. Бундай ишонч уларда ҳар қандай жамиятда сиёсий тизим ва бошқарув шакли қандай бўлишидан қатъий назар янада эркин яшаш ҳиссини шакллантиради. У ёки бу сабабларга кўра миллий механизмлар томонидан қаноатлантирилмаган ҳуқуқларни халқаро органлар ёрдамида ҳимоя қилиш имконияти юзага чиқади, **мажозий маънода “охирги умид”нинг янги чегараси пайдо бўлади.**

Иккинчидан, ҳар кимнинг халқаро органларга мурожаат қилиш ҳуқуқининг конституциявий асосда мустаҳкамланиши миллий давлат бошқарув органлари

масъулиятини янада оширади. **Эндиликда миллий инстанциялар инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилиш соҳасида “охирги бекат” эмас.** Жисмоний ва юридик шахсларнинг улар томонидан қондирилмаган мурожаатларининг халқаро инстанциялар томонидан қайта кўриб чиқилиши уларнинг фаолияти самарадорлиги ҳамда мансабдор шахсларнинг – шахсий, давлат ташкилотлари ва ўзини ўзи бошқариш органларининг эса – институционал масъулиятини савол остига қўяди. Улар халқаро органларнинг эҳтимолий босими остида ўз вазифаларига янада масъулият билан ёндашишга мажбур бўладилар.

Учинчидан, ушбу ҳуқуқнинг жорий этилиши ортидан инсон ҳуқуқлари соҳасида миллий ва халқаро қонунчиликнинг ўзаро яқинлашуви, миллий ва халқаро механизмларнинг ўзаро узвийлиги юзага келмоқда. Натижада, Ўзбекистон миллий ҳуқуқ тизими халқаро-ҳуқуқий тартиботга янада интеграциялашуви содир бўлади ва, алал-оқибат, инсон ҳуқуқлари соҳасида яхлит ҳуқуқий макон шаклланади. **Эндиликда, Ўзбекистонда худди жаҳоннинг илғор мамлакатларида бўлгани каби инсон ҳуқуқларининг “икки қалқонли” ҳимоя тизими пайдо бўлади.** Уларнинг биринчиси – миллий ҳуқуқий қалқон бўлса, иккинчи – халқаро ҳимоя қалқонидир.

Тўртинчидан, мазкур институтнинг янги таҳрирдаги Асосий қонунга киритилиши ва амалга татбиқ этилиши Ўзбекистоннинг халқаро-ҳуқуқий мажбуриятларига мос бўлиб, халқаро ҳамжамият олдидаги имижига ижобий таъсир қилади. Ўзбекистоннинг инсон ҳуқуқлари соҳасидаги асосий халқаро конвенцияларнинг иштирокчиси сифатида улардан келиб чиқадиган мажбуриятларини сидқидилдан бажаришга бўлган иродасини намоён этади. Бундан ташқари, у мамлакатимизда олиб борилаётган очиқлик ва шаффофлик сиёсати ҳамда унинг ортга қайтмас табиатини яна бир бор намоёиш қилади. Эндиликда, инсон ҳуқуқлари соҳасидаги камчиликлар ва нуқсонлар яширилмайди, ҳамма нарса очиқ-ойдин ўз ҳолича намоён бўлади. Инсон ҳуқуқлари соҳасида халқаро органларга мурожаат қилиш амалиёти мамлакатдаги ҳақиқий ҳолатни кўрсатиб беришга хизмат қилади.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Texte intégral de la Constitution du 4 octobre 1958 en vigueur: // URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/le-bloc-de-constitutionnalite/texte-integral-de-la-constitution-du-4-octobre-1958-en-vigueur>
2. Германия Федератив Республикасининг Асосий қонуни /Масъул муҳаррир, нашрга тайёрловчи ва сўзбоши муаллифи А.Саидов. – Тошкент: Akademnashr, 2019. – 400 б. – Б. 75-77.
3. The Constitution of Japan based on the English Edition by Government Printing Bureau: // URL: <https://www.ndl.go.jp/constitution/e/etc/c01.html>
4. Consolidated versions of the Treaty on the Functioning of the European Union: OJ 26/10/2012/C 26/47: // URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12012E/TXT:en:PDF>.
5. Charter of Fundamental Rights of the European Union /Charte des droits fondamentaux de l'Union européenne: <http://eur-lex.europa.eu> – JO C 83 (389) 2010/C 83/01.
6. Янги таҳрирдаги Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (2023 йил 30 апрель куни ўтказилган Ўзбекистон Республикаси референдумида умумхалқ овоз бериш орқали қабул қилинган) // URL: <https://lex.uz/uz/docs/-6445145>.
7. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси (1992): // URL: <https://lex.uz/docs/20596>.
8. Жисмоний ва юридик шахсларнинг мурожаатлари тўғрисида Ўзбекистон Республикасининг Қонуни (янги таҳрири): // URL: <https://lex.uz/docs/3336169>.
9. International Covenant on Civil and Political Rights adopted by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966: // URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-civil-and-political-rights>.
10. Optional Protocol to the International Covenant on Civil and Political Rights adopted by General Assembly resolution 2200A (XXI) of 16 December 1966: // URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-to-the-international-covenant-on-civil-and-political-rights>.

[org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-international-covenant-civil-and-political](https://www.unhcr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-international-covenant-civil-and-political).

11. Social, Humanitarian and Cultural Committee (SOCHUM or C3)". // URL: [The GA Handbook: A Practical Guide to the United Nations General Assembly](#) (PDF) (2nd ed.). New York: Permanent Mission of Switzerland to the United Nations, 2017.

12. UN Human Rights Council: // URL: <https://www.ohchr.org/en/hr-bodies/hrc/about-council>.